

DE

NATVRA ET MORBIS
SALIVAE
EIVSQVE NECESSARIA EXCRETIONE
RITE PROMOVENDA.

GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS CONSENSV
IN REGIA FRIDERICIANA

PRAESIDE

VIRO ILLVSTRI EXCELLENTISSIMO ET EXPERIENTISSIMO

DOMINO

D. PHILIPPO ADOLPHO BOEHMERO

MED. ANAT. ET CHIRVRG. P. P. ORDINAR.

ACADEM. CAESAR. NAT. CVRIOS. ITEMQVE IMPERIAL. PETROPOL. NEC NON REGIAR.
BEROL. SCIENT. ET PARIS. CHIRVRGOR. SODALI,

PRO

GRADV DOCTORIS
SOLENNITER CONSEQVENDO

DIE XXIII. IVLII MDCCCXIII.

PVBLCICE DISPVTABIT

AVCTOR

CAROLVS LEBRECHT SCHEFFLERVS

GELENAV. MISNICVS.

HALAE AD SALAM AERE BEYERIANO.

DE
NATURAE ET MORBIS
SALVAE
EIVSQUE NECESSARIA EXCRETIONE
RITE PROMOVENDA

GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS CONSENSV
IN REGIA FRIDERICIANA

VIRO ILLVSTRI EXCELLENTISSIMO ET ILLVSTRISSIMO

DOMINO

D. PHILIPPO ADOLPHO BOEHMERO

MED. ANAT. ET CHIRVRG. P. P. ORDINAR.
ACADEM. CAESAR. NAT. CVM POS. TITULO IMPERIAL. PETROPO. REG. NON REG. IAR.
BEROL. SCIENT. ET PARIS. CHIRVRG. SOCIET.

GRADV DOCTORIS
SOLENNITER CONSERVANDO

DIS. ARGVMENT. DE ELEC. ANN.
PVSIVAE DISPVTABIT

AUCTOR

CAROLVS LEBRECHT SCHEFFLERVS

GERMAN. MEDICVS

HALLAE AD SALAM ANNE BERGLING

V I R O

EXCELLENTISSIMO, EXPERIENTISSIMO,

AMPLISSIMO, DOCTISSIMO,

DOMINO

ANTON RIDIGERO

PHILOSOPHIAE ET MEDICINAE DOCTORI

CELEBERRIMO, CHEMIAE IN ACADEMIA LIPSIENSI PROFESSORI

PVBlico ORDINARIO,

FAVTORI ATQVE PRAECEPTORI SVO

AD CINERES VSQVE DEVENERANDO.

VIRO

EXCELLENTISSIMO, EXPERIENTISSIMO,

AMPLISSIMO, DOCTISSIMO,

DOMINO

ANTONIO RUDIGERO

PHILOSOPHAE ET MEDICINAE DOCTORI

CELEBRATISSIMO, CHYMIAE IN ACADEMIA LISIENSIS PROFESSORI

PUBLICO, ORDINARIO,

FACULTATI ATQUE PRÆCEPTORI SVO

AD CENAS VSOVE DEVENIENDO.

VIR

EXCELLENTISSIME, EXPERIENTISSIME,

AMPLISSIME, DOCTISSIME

PATRONE ET PRAECEPTOR

OMNI PIETATE COLENDE.

Cum tanta TVORVM in me beneficiorum est
magnitudo, vt nulla maior esse possit; omni-
no vereor ne ingratus, ideoque TVIS beneficiis, qui-
bus me tam large exornare TIBI placuit, plane indi-
gnus videar, nisi publica quoque pietatis meae erga
TE documenta exhiberem. Quo maiori itaque iure
nihil turpius esse ingrato homine omnes affirmant,
eo maiori flagraui cupiditate atque optaui, vt secun-
da fortuna opportunam mihi praebere occasionem,
meam erga TE summam, vt par est, declarandi et de-
monstrandi obseruantiam. Cum igitur verba ad gra-
tum erga TE animum meum exprimendum satis apta

me

A 3

me fugiunt; primitias laborum meorum tanquam fructus solidioris TVAE doctrinae, quas TIBI, optime praeceptor, offero et quasi reddo, beneuole accipias etiam atque etiam rogo. Omnium felicissimum me existimarem, si tantae TVAE beneuolentiae, hoc amoris erga me TVI testimonium adhuc adderes et sic fauorem TVVM erga me omnibus absolueres numeris. Beneuolentia certe TVA ita spem meam alit, vt plane non verear, ne in malam interpreteris partem, audaciam, qua libellum meum celeberrimo TVO Nomine exornare conor. Summum Numen TE per longam annorum seriem saluum et incolumem seruet, vt longe adhuc dulce sis aegrotis solatium, deliciae auditorum TVORVM, fulcrum, decus, et ornamentum scientiarum. Valeas TVOQVE in posterum, sin mereor, fauore atque beneuolentia exornare velis

NOMINIS TVI

HALAE AD SALAM,
DIE XXIII. IVL. CLCICLXIII.

OBSERVANTISSIMVM CVLTOREM
CAROLVM LEBRECHT SCHEFFLERVM.

DE

NATURA ET MORBIS SALIVAE

EIVSQUE NECESSARIA EXCRETIONE RITE
PROMOVENDA.

§. I.

Instituti ratio.

nter tot & tam varias veritates, quae mihi in arte salutari occurrerunt, cum materiam quandam exercitationis academicae eligendi propositum esset, placuerunt mihi imprimis illae, quae de Saliva exponunt. In doctrina autem de saliva non sufficit scire huius originem, secretionem atque indolem, sed etiam nosse debemus morbos eorumque auxilia, imo & rectam tenere rationem, qua adplicari eadem conueniat. Hinc omnia ea, quantum potero, inquiram & primum, de indole & modo secretionis huius humoris dicam. Etenim si indoles salivae partesque eius constitutivae recte indagentur, multo faciliori opera etiam in aliis naturae regnis mixtiones deprehendere poterimus, quae naturae liquoris salivialis exploratae respondent, & vires adeo salivae vel deperditas vel deprauatas partim restaurare, partim emendare valent. Ar enim vero cum meas vires ad propositum hoc exequendum non ubique sufficere sentiam, non dubito simul ea in auxilium vocare quae ab *Excellentissimo* RIDIGERO, Praeceptore meo, cui maximam sane partem studiorum meorum debeo, percepi.

§. II.

De origine & secretione salivae.

In variis glandulis, varii praeparantur liquores, quorum singuli proprias sibi vires, usumque habent praecipuum. Aliae enim glandulae ad ipsam
nu-

nutritionem aliquid conferre videntur, aliae glandulae mucum secernunt, & hic folliculofarum glandularum humor, in hunc quoque finem adesse iudicatur, ne partes solidae impulsu aut tactu nimis afficiantur, & attritu quodam laedantur. Aliae glandulae salivam produunt. Placuit ideo Anatomicis, varia glandularum genera constituere & in classes redigere, nomine peculiari insignire, & Physiologi occasione harum glandularum usum definiendi praebere. In ipsa vero glandularum descriptione doctissimi viri non consentiunt, variisque modis eas definiunt, atque distinguunt. Tanta tamen dissensio inter eos, in constituendo earum usu physiologico generali, non esse videtur. Glandulas vero plerumque diuidere solent in simplices, & compositas, & medias quasi inter eas. Priores etiam sub nomine conglobatarum, & conglomeratarum, mediae vero sub nomine folliculofarum, cognitae sunt. His multo minores glandulae conspiciuntur, quae ob usum suum & secretionem cryptae mucosae dicuntur, quarum vero glandularum, & mucis iisdem contenti singularitates non ubique indicantur. Secernitur vero saliva in glandulis conglomeratis, a sanguine arterioso, qui ad eas glandulas adfluit, in iisque salivam gignit. Admodum etiam probabile est, fluidi nervei partem in secretionem salivae simul ipsi admisceri, quia nervi acustici ramuli, & quidem porcionis durae, pluribus in visis ad has glandulas proficiscuntur, id quod etiam Physiologi probant, atque ex ipsa experientia in saliva illustrant. Praecipua vero glandula in qua secernitur saliva, dicitur parotis, quae ex minoribus glandulis composita est, quarum diuersi ductuli in communem ductum, ab inuatore, Stenonianum dictum, descendunt, qui ductus Stenonianus perforans musciculum buccinatorem in cauitate oris progressum absoluit. Ab actione vero muscutorum glandula ista premitur, & ista compressione saliva propellitur. Sunt tamen aliae glandulae, in quibus salivae liquidum magis compositum secernitur, de quibus omnibus exponere mearum partium non est.

§. III.

De indole salivae.

Progredior potius ad indolem, & particulas salivam constituentes recte definiendas. Sine chemicae artis notitia, neque in cognitione rerum physica-
rum

rum, neque earum, ad medicinam pertinentium nobis via ad veritatem patet, quia chemicorum industria partes ipsas constitutivas atque essentielles corporum, ita ante oculos ponit, ut eas, cum aliis rebus, quarum partes etiam per labores chemicos exquisitae sunt, bene comparare, alii per aliud succurrere, viresque per similes in alia re inuentas vires vel augere, vel imminuere possimus. Non dubitamus adeo, quin etiam labores chemici in exponenda saluae indole adhiberi debeant, ut partes istius constitutivae, viresque ita nobis fiant cognitae, ut viribus similibus, in aliis rebus inuentis facultatibus, feliciter possimus succurrere. Ipsam vero saluam definimus, quod sit humor saponaceae indolis, pellucidus, insipidus, & inodorus. Ipsae particulae saluam constituentes, iure meritoque particulae omnium elementorum vocari possunt, nam vires terrarum, salium, aquae, ignis, & aeris facili negotio in iis ostenduntur. Quod aer saluae insit, exinde probatur, si salua sub antlia pneumatica ponitur, cuius ope, si aere vacuum factum est, soluitur salua in vesiculas, quae ruptae aerem statim emittunt. Salua vero etiam sale gaudere, expertus est *Verbeyen*, qui exhalationis ope sal relictum in salua conspexit. Irritus frigoris in saluam impetus, materiae ignis elementaris praesentiam in salua satis declarat, quia conglaciationem non admittit, sed fluiditatem suam saluam conseruat. Aquae praesentia satis ante oculos posita est in salua, quae vero tam agilis naturae esse videtur, ut in aliis fluidis rebus vix aquam tantae subtilitatis inuenias. Particulis ignescentis principii liquidissimis abundat, adeoque sine sulphureo sale, aqua & elementari igne esse nequit, qua propter singulari nomine, ignis aquae, insigniri solet. Crassioris terrae parcior, ast tenerioris volatilis terrae salis marini saluam humore continetur mediocri copia, vnde eius in tenacioribus pinguibus, & terrestribus, viscidis glutinosis dissoluendis mira efficacitas apparet. Omnia haec principia in salua constituunt saponaceum principium verum, non quidem saponaceum solum, sed potius viscoso saponaceum, quia terreae partes teneriores cum aqua, aere, & inflammabili re compositae eiusmodi viscoso saponaceum humorem faciunt. Huic vero non obstat, quod salua, ut dicitur, non sapiat. Sapor enim dependet a sale acido magis explicato; hoc autem quamvis in salua praesens sit, viscosis tamen partibus valde inuolutum est, quo sensus tam gra-

uiter affici posse prohibetur. Tanta itaque potestatum in saliuā est multitudo, ut exinde menstruum vniuersale hunc liquorem dici mereri, eluceat, quia in omnibus generibus alimentorum solutionem praestat, eo quidem modo, ut facile ea in animalem indolem mutari possunt. Solutis enim per eam, subtilissimis & perfectissimis alimentorum viribus, iis praecipue, quae propter subtilitatem ac celeritatem in actione et effectu vires, ignis et luminis dicuntur, harum postea virium in indolem animalem transitus esse solet valde expeditus propter similes mixtionum dimensiones. Hae, luminis vires, physicis et chemicis philosophis dictae, in mucō saliuā, qui in glandulis sublingualibus folliculosis feceruntur, positae satis magnae sunt. Hinc in saliuā sal vniuersale tenerrimum, aut falsum esse mercuriale, non sine ratione assumitur, quoniam et sulphureum, ut plurimum minori copia, et antisepticum, maiore quantitate in saliuā obseruatur falsi principium, quod vtrumque compositum sal vniuersale constituit, non solum attrahendo et cogendo subtilia, sed quoque dissoluendo crassa atque tenacia, agens. Tantis itaque perfectionibus, tamque multis in saliuā humore bene cognitae physiologi chemici intelligent, vitam animalem absente saliuā et praecipue isto sale vniuersali deficiente, perdurare diutius non posse.

§. IV.

De usu saliuāe.

Exposita saliuāe indole ad eius usum accedimus. Magnum sane et diuersum saliuāe usum esse nemo facile negabit, qui indolem tantummodo eius bene perspectam habet. Quamquam ipsa saliuā sine sapore est, istius tamen ope cibi et potus gustum accipimus, eiusque auxilio iucundum ab iniucundo distinguimus, quod quidem falsi essentialis solutione fieri, ad perspiciendum facile est. Solutionem saliuā praestat, dum in corpora penetrat, partesque nobilissimas actiuas ab inertibus et tenacibus separat, et separata subtilia magna copia in moles minores cogit. Augetur penetratio saliuāe a saponacea vi, quae, chemica experientia teste quam facillime minora corporum interstitia subit, hinc assumta non solum manducando mechanice soluuntur, sed quoque physice et chemice aucta nobiliore illorum virtute separantur, penitus dissoluta. Ut vero saliuā

ua ad hoc perficiendum certum temporis spatium acquirat, et in corpora eo facilius abire possit, dentes et lingua corpora concutunt, et disgregationem particularum mechanice iuvant et faciunt. Quo facto salivae ope deglutitionis simul cum alimentis per oesophagum in ventriculum descendit, ibique cum liquore gastrico indolis animalis affimilia reddit manducata alimenta. His tandem quoque accedit, salivae usus secundarius quidam, dum palatum, si forte siccum est, ubi cum mucoso humore componitur, lubricum reddit, atque vias praeparat, ut cibi eo melius sine impedimento niti deorsum cogantur.

§. V.

De peculiari quodam salivae effectu.

Postquam itaque de usu salivae exposuimus, peculiare quoddam phaenomenon salivae in mutantis corporibus efficacitatem summam ostendens, enarrabimus. Saliva corrupta, et a natura sua quasi discedens, si extra corpus suum consideratur, et in aliud corpus translata est, varios et mirabiles sane effectus prodit. Aegroti animalis saliva, simulac aliud animal afficit, eundem in eo morbum saepius producit; sic in rabie canina animalis aegrotantis saliva eundem morbum transferre solet in eum, qui ista fuit contactus, quam ob causam ipsa eiusmodi animalis venenum dici potest. Ira praecipue animalis tantum valet ut saliva facile possit mutari in venenum, in cuius multiplicante & assimilante virtute explicanda, viri docti valde dissentiant; at vero principium ignescens cum terra salis marini volatili compositum, quod aqueo salivae latice occultatur, magis quam fieri per naturam debet, in hoc affectu actuosum redditum, cum rapidissima vi sui simile trahit, et delineantes corrupti luminis potestates communicat, hinc venenosa, hinc ita dicta deleteria vis est! Sic rerum naturalium vita est comparata, ut, licet in se spectata sit bona, atque ad maiorem semper perfectionem tendens, semel tamen ab aequilibrata lege recedens, non nisi causas destruentis morus euoluat, & deleterias suas vires continuo augeat.

§. VI.

De morbis Salivae.

Optimum itaque est rem bonam atque utilem, si frugiferae naturae partem amiserit, reuocare, quantum fieri potest, in suae integritatis et perfectionis

nis statum, atque tali modo in salivâ corrigenda nobis omnino procedendum est, cuius usum et omnibus numeris absolutam indolem exposuimus. Si salivâ malignam induerit naturam, id quod non nunquam solet accidere, ipsi restituere pristinam indolem debemus, morbisque humorem liberare, atque ita mutare, vt munere suo defungi queat. Vario vero mischnate salivâ inficitur, unde morbi originem habent. In omnibus enim morbis vel defectus, vel excessus virium nonnullarum esse solet, quo ipso sententia illorum confirmatur, qui omnis morbi causam cum desiderata nisuum aequilibrata, simul esse affirmant, atque omnino, si nullius partibus nos addicere velimus, morbus cum omnium virium aequilibrio vix cogitari potest. Nam si fluida et solida, quae corpus nostrum constituunt in sua aequilibrata videntur, animal in statu naturali et sano versatur. Terrestrium particularum nimia copia conficit spissitudinem, quam vero si tollere velis, in eo elaborabis vt restituas soluentes vires perditas, adeoque nimiam imminuas particularum terrestrium copiam. Eadem ratione se habet salivâ, si huius quaedam particulae constitutivae vel abundant aut copia minuuntur et maximam partem deficiunt, tunc morbo laborat salivâ. Causam vero inquiras necesse est, quae tantam in salivâ producere potuit mutationem. Si causae istius magnitudo omnes nostros labores et remedia quae curationem iuvant superaret, ita, vt omnibus bene adhibitis materia peccans suam salivam corrumpendi potestatem nihilo fecius obtineret, ipsam salivam excernendam esse, existimamus. Non omnes tamen morbi salivae eiusdem exigunt pyalismum, quia morbi causa in alio humore latens viribus suis non semper nostris maior est, ideoque auxiliis boni a malo separationem iuvantibus cedit.

§. VII.

De noxis corruptae salivae.

Salivam, si corrupta est, ad digerenda et soluenda alimenta, ineptam esse, facile intelligitur. Effectus a salivâ corrupta orti non solum in primis viis a medico observantur, dum cruditates in iis relictas esse colligit, sed etiam primarum viarum cacochymiam ad secundas facile transire perspicit. Liquores etiam si plures intra alimentorum canalem ad digestionem conferant, sine salivâ tamen

tamen ad digestionem omni ex parte absoluendam neutiquam sufficiunt. Hinc ubi labes in salua est, haec reliquis digerendi vi praeditis humoribus, se immiscet et chymum aequae ac chylum corrumpit.

§. VIII.

De lentore, morbo in salua.

Mobilitas in forma fluida, quae maxima ex parte omnis humoris naturam constituit, in salua deficere potest, ita, ut lentor in ea oriatur. Si saluae particulae aquosae et tenuiores saponaceae deficiunt, et vniuersale, sal in salua consideratur, tunc tenax viscidum parietibus ductuum saliualem applicatur. Causa huius morbi itaque consistit in defectu istius principii quod mobiles et fluidas conseruare debet partes, et quod Salis vitalis mercurialis nomine insignire licet. Principium enim vitale, seu Sal illud duplicis generis, si vna cum aqua dissipatur, terrea pars magis augetur, aqua et terra solum cum pauca re inflammabili admixta, et sale terrestri tenax saponaceum sistunt. Hunc itaque in salua ortum lentorem ante omnia debemus considerare, et per aptiora remedia illum mutatum, enacuare. Remedia quae recondunt principia mixtionibus salua contentis similia ad parres glandulosas augere adfluxum debent, quo facto lentus et tenax humor mobilior redditur, et sensim paulatimque excernitur. Quod, si vero a medico non fieri solet, varia ex lentore gignuntur incommoda, quorum non nulla enarrare non superfluum erit. Primum obstructions in minimis vasculis glandulas regentibus nascuntur, deinde facile solet oriri scirrhus, exulcerationes glandularum fiunt, ipsa saluae corruptio augetur, et peruersa istius secretio continuatur. Tandem alimentorum digestio, chymificatio, chylicatio ipsaque sanguificatio, et ex ea omnium reliquorum humorum secretio laeditur. Vides exinde saluae lentorem ad sanguinem vsque et omnes ab hoc Secretos humores productum.

§. IX.

De lentore mucis.

Saluae si deficit fluiditas, illius spissitudo mucos in glandulis buccalibus et sublingualibus facile solet communicari. Ad istius excretionem accelerandam

exquiramus mixtioni humoris salivialis similia remedia. In muco vero sunt vires, quae ad assimilationem alimentorum praestandam sunt necessariae; nam vitam alens spiritus quasi irretitus muco actuosum principium soluit in alimentis, fluiditatis itaque defectus in muco vim eius impedit, quo minus subtiliores alimentorum particulas extrahere et in usum animalis convertere queat. Certam hanc vim mucii cum salivali humore compositi physiologi chemici probant, quia folliculosarum glandularum humor vires non solum salivialis, sed quoque gastrici liquoris cogit, et non solum valentiores sed omnino quoque agiliores reddit, vel in collectis salivae viribus, et quasi in unum corpus coactis, agilem nihilo secius indolem conservat. Vim itaque suam, muco si deest, restituamus per ea remedia, quae vim ipsi similem occultant, ipsique facili negotio communicant, atque ea, quae vires atque elementa lentiori contraria suppeditant, et per istas lentiori contrarias vires nisum in spissioribus versus Centrum mutant, imo maximam partem evertunt. De quibus omnibus mox pluribus exponamus.

§. X.

De acrimonia, morbo in salivae.

Alius salivae morbus est acrimonia. Vti varia est acrimonia, sic etiam varia ratione corporis humoribus se insinuat. Diversa acrimoniae natura ex diversis eiusdem cognoscitur effectibus. Iam vero de ea, quae in genere dicenda sunt, inquiremus. Variam vero hanc suam naturam accipere solet a variis subiectis, in quibus enascitur. In nonnullis est acida, in aliis amoniacalis, in aliis muriatica, rancido oleosa, cuius vera diversitas et in natura ipsa, et in effectu simul posita esse videtur. Haec acrimonia quae plerumque in sanguine et exinde in reliquis humoribus pro diversitate subiectorum diversam habet naturam, eandem simul transferre solet in salivam. Diversis igitur acrimoniae generibus diversa etiam opponamus remedia necesse est. In ea acrimonia expellenda, ea tantummodo adhibenda erunt remedia, quae ipsi euacuandae respondent.

§. XI.

Signa quaedam morborum salivae.

Vt vero medicus secura incedere possit via ad tollendum morbum quendam, signa morbi istius, quem expugnare audet, bene sibi cognita habeat, quae etiam

etiam morborum signa in salua explicare placet. Ex sensu gustus saluae morbi optime cognoscuntur, cum per se salua insipida est, et tamen homo saporem quandam in ea sentit, particulae eae, quae faciunt saporem sine dubitatione sunt ipsae caussae morbi, quo laborat salua. Si aegrotus acidum saporem sentit, acida in salua peccat acrimonia; si putridus sapor adest, amoniacalis atque sulphurca acrimonia in ea est, quod etiam non raro animaduertitur in malo sic dicto venereo. Haec signa modum in elegendis remediis medicos docent, vt vera antiseptica saluam corrigentia, quae materiam aut alterant, aut simul cum salua deducunt, et ad colatorium materiam deriuant, inueniant. Praecipue hoc loco mercurialia a medicis laudantur, quae caussae simul opposita sunt. Alia est acrimoniae muriaticae ratio, cuius caussa recte perspecta et ad hanc curandam in promptu esse auxilia medicus comprehendit. Non raro vna tantum acrimonia peccat, sed mixta saepe acrimoniarum genera conueniunt, quae non solum ex composito sapore sed etiam ex aliis symptomatibus cognoscuntur. Sic in siphilide acrimonia muriatica et putrida simul peccat, quae aegrum magis excruciat et vires deprauat. Haec, quamuis duplicis generis sit non nisi vnam, tamen inertiae oppositam indicationem formare iubet, vitalis enim solidarum partium elasticitas, et fluidarum cum actuosa vi coniuncta mobilitas ex parte statim esse definit, si oppositae sibi inuicem acrimoniae spiritum in salua vitam alentem destruunt. Ad compositam hancee cacochymiam vero augendam alia vitia in humoribus et primis viis porro accedunt, spirituosa cum acido rodente coniuncta acrimonia enim in neruos paris vagi, et interioftalis plexus dum agit, grauissima saepe symptomata concitat, quorum Causae proximae vt tempestiue obuiam eamus necesse est veris remediis. In spirituosa hinc orta fermentatione non solum spasmi vehementiores sed quoque partium debilitates, et summi earundem languores eueniunt. Salua, cum ex parte quadam ad fermentationem fouendam, dispositus omnino humor sit, intestini talis motus vires inter primarum viarum canalem auctas sustinet atque multiplicat; auxiliorum igitur selectu opus est, vt huic fermento obicem ponere et sanitati aegrotantis protinus consulere queamus.

§. XII.

Morbi concomitantes.

Antecedentibus caussis alia adhuc feri et lymphae vitia accedunt, obstructions porro glandularum, quibus ulcera procreantur morborum seriem novam progignunt. In obstructionibus lymphae elaborari non potest, blandus enim intestinalis motus, vitalis solidorum elasticitas, et vera desideratur humorum mobilitas. Si lymphae corrupta stagnat, acrimonia saepe oritur, quae partes eroduntur, et impura vulnera nascuntur. Serum etiam in tenax viscidum coagulum abire solet, quod remedia exigat, quae glutinosum et pingue viscidum solvunt, hinc sialagoga, mercurialia pro veris indicatis merito habentur. Corruptionis lymphae, acrimoniae compositae indicium nobis praebet inflammatio circa partes glandulosas, tonsillas, circa partes generationi dicatas, quae in miasmate venereo dicto observatur. Lymphae acrimoniae scatens pro diversitate gradus repentinos edit effectus, erosiones enim sequuntur saepe vehementem inflammationem, et partes subiectas atque vicinas corrumpunt; si igitur non tanta in solidis laxitas est, si maxima glutinosi et putridi viscidum copia urget; saluatio recte instituitur. Nam materia, si adeo maligna est, humores una cum illa euacuare expedit, si tam magna copia per externas causas occasionales corpori cacoehymico miasma applicatum fuit, si robur in solidis valet, instrumento solvente et expellente opus est.

§. XIII.

De remediis ob indolem in salivam agentibus.

His adeo de indole et morbis salivae praecursis, animus est quaedam examinare auxilia, quae dicuntur ob effectum Sialagoga, et quae praecipue in morbis salivae usurpantur. Indolem horum remediorum inquirere conabor, et verum usum et effectum in corpora ostendam, methodum simul applicandi remedia salivantia, uniuersum exponam. Indaganda vero antea mihi peculiariter auxilia sunt, quorum naturam altius rimari decet. Inter remedia salivae fluxum accelerantia multa numerantur, quorum agendi ratio valde a se invicem distat.

Alia

Alia celeri modo stimulum efficiunt, alia dies et quod excurrit, requirunt, priusquam virium suarum effectum exferant. Inter priora eminent aromata aliaeque plantae, herba nicotiana, quarum indolem ex chemicis perfecte cognoscimus. Herba nicotiana commune quidem est sialagogum, sed a multis in abusum trahitur, licet virium efficacitate nequam destituatur, nulla tamen vis ipsi relinquatur, si vires non ut decet resoluantur, et quotidie applicentur. Continet haec herba salsum quoddam et antacidum principium, quod magna in copia in ea animadvertitur, simul multas inflammabiles viscosas partes alit cum terra salis marini et antacida, ex harum connubio quoddam partim anodynum partim epispasticum principium oritur, quod non solum putredini, sed quoque fermentationi, acido et viscido est oppositum. Acre quoque ex sibi inuicem admixtis huius herbae principiis saponaceum oritur, quod non solum salivales ductus, sed quoque mucii receptacula irritat. Hunc vero stimulum in solidas partes non solum exerit, sed quoque pingue viscidum, veram lentoris causam soluit, acrimoniae acidae lymphae ob terreum principium antacidum, quod in hac herba magna copia deprehenditur, resistit, et glutinosa putrida quoque mobilia reddit. Multi igitur recte laudant in aeris salubrioris defectu, inertia quadam spiritus elastici orto, herbae nicotianae usum; ubi enim in peste miasma acre rodens atque simul putridum cum viscido lentore peccat, frugiferum huius herbae usum esse sentio. In aliis etiam morbis a viscido lentore et acrimonia varia originem ducentibus, e. g. in febribus intermittentibus ab auctoribus laudatur, a *Renstroem Act. Ac. Succ. 1754. p. 80.* Hoc est itaque remedium sialagogum, sed deplorandum est quam maxime, quod abusus eius sit tam magnus, qui, si tantus non esset, omnes virtutes eas proderet, quae ob usum continuum vero inertes factae videntur. Aluum mouere ob principia sua non solum, sed *à vos uoi uóro* quoque agere solet. In aliis morbis, ut in angina catharrofa, ubi viscidum in faucibus sedem suam habet, sola masticatio foliorum praestabilis virtutis auxilium est, dum efficit, ut viscidum resoluatur et deriuetur, sed quia non ad rem pertinet, omittam, et de aliis etiam salivam propellentibus corporum facultatibus dicam. Aromata, in pec-

cante acido et putrido tanquam leniora sialagoga in usum veniunt; sola masticatione sentimus effectum, ubi particulae non solum applicantur salivae, sed etiam singularem mutationem in ea progignunt. Masticatio masticis in nimia resolutione, laxitate, & putredine tanquam sialagogum laudatur. Penetrans omnino est remedium quod simul roborat gingivas, hinc a multis de meliori nota commendatur. Sed medicus non tantum ad effectum salivationis respiciens, in aliis morbis remedia haec adhibere nequit, licet enim salivam alliciant, tamen alio simul resistere malo sufficienter vix possunt. Porro in paralyti linguae radix pyrethri masticando utilis est, ubi lentor peccat; nam ob suum ignescens principium & resinosum, quod valde penetrabile est, solvit et stimulat. Essent adhuc aliae plantae, quae hoc loco nominari possint, ob vires in lympham agentes, sed omnes enarrare superfluum foret. Hinc de aliis & quidem exregno minerali dicam.

§. XIV.

De mercurio tanquam Sialago.

Inter Sialagoga eminent quam plurimum mercurialia, quae a me in hac consideratione explicari debent. Indolem, verum usum, & tunc rectam applicandi methodum convenienter definiam. Mercurius itaque qui inter substantias metallicas numeratur per se, ubi gravitate specifica agere debet, raro applicatur, nisi in morbo ileo dicto, & intestinorum convulsulo. Sed in aliis morbis semper in praeparatis adhibetur. Est vero mercurius per se gravis in substantia, quae gravitas a densitate particularum centrum versus nitentium dependet. Vis terrarum magna est in mercurio, & quia terrae proprium est ad centrum niti, hic ipse nifus essentiam gravitatis absoluit. Omni ratione hinc inde videmus terreis valde confertis particulis mercurium suam debere gravitatem. Sed ita terra in mercurio est comparata, ut ratione intimae mixtionis diversa sit, nam terra esse potest varia, antacida, & terra salis marini, quae tamen certo respectu non differunt, licet sit differentia, quia aliquid simile & dissimile in vtraque terra deprehenditur. Examinemus nunc terram mercurialem

rialem de qua fermo est, quae omnes alias vires quasi in vnum centrum seu focum colligit, vt inde specifica oriatur grauitas. Indolem vero huius terrae non solum ex chemicis cognoscimus, sed etiam ex effectu, qui nobis quotidie conspicuus est. Terra mercurialis ob indolem suam putredini resistit, hinc videmus magis terram salis marini esse; Nam partes mercurii subtiliores figuntur teneriore terra, quae multas inflammabiles partes habet, & ex coniunctione reliquarum, ipsam mercurialem sistit. Haec terra in viribus suis magni est momenti, sed praeter illam mercurius etiam alia principia habet, quae omnia a chemicis sunt detecta. Nam in mercurio etiam sal animaduertitur, quod verum acido-salsum sal est, & semper cum terra coniunctum apparet. Est sal e regno catholico & quasi mercurii sulphur, quod ex parte volatile ex parte fixum est, ex vtroque quoque compositum, mira ratione penetrans. In hoc sale igneum principium subtilissimum halituosum habitat, quod valde concentratum est & omnino fluidam formam mercurio conciliat, sine quo liquidissimo aethere mercurius fluidus esse desineret. Talis ignis in mercurio delitescit, quo subtilior & efficacior in tota natura ostendi nequit. Haec ignis elementaris materia in sale mercurificante semiuolanti quiescit, quod totius mercurii essentiam conficit. Hinc quilibet facile intelligit, mercurium magnos & solutares edere posse effectus, modo recte applicetur in causa cui obniti valet, & in subiecto quoad ad eum secure recipiendum aptum esse putatur. Nam ob particulas suas in lympham ager, & quam maxime in saliuam, cuius rei rationem multi explicare nolum. Est vero specifica vis in lympham agens in mercurio, eam ob causam quia similitudinem cum ipsa lympham habet. Hoc non solum ex chemicis, sed etiam clinicis discimus experientiis. Easdem particulas in saliuam constitutiuas videmus, quas in mercurio non quidem geminas, aut tamen similes probare possumus. Primo in saliuam salsum principium inuenitur (quod facile nemo negabit) quod soluentes & fixum volatile reddentes vires possidet. Hoc ex ipso effectu saliuae videmus, quia saliuam maximam vim in soluendis & separandis mobilioribus alimentorum partibus habet. Mercurius vero simili salso gaudet, quod soluentem virtutem possidet, licet ex parte differat, quia mercurii

salsum magis rodens et arsenicale est, quod in saliuua tanta in copia non animaduertitur. Sunt etiam aliae vires saliuuae & lymphae quae similitudinem cum mercurio habent. Nam saliuua multum inflammabile habet, quod valde penetrabile est; hoc omnino etiam in mercurio animaduertitur. Ab effectu porro concludimus, saliuuam resistere putredini, quam efficaciam quoque mercurius habet, qua propter vin agentem mercurii in saliuualem laticem ex his videmus, quia similes virtutes cum ea habet. Nam semper in rerum natura videmus omne simile niti in simile, quia ita benignissime voluit creator vt in se inuicem nitentes potestates, se inuicem perficiant. Licet vero similitudo inter mercurium et saliuuam magna sit; alia ex parte tamen etiam dissimilitudo deprehenditur, & haec quidem in ipso principio falso quiescit, id quod iam commemoratum fuit, qua propter tunc actio melior euadit, si saliuualis humor viscidus glutinosus est, cui acre sal igneum mercurii, sal essentiali saliuuae, quamuis blando, nihilominus tamen simile, recte opponitur.

§. XV.

Qua ratione mercurius excretionem inuuet.

Qua vero ratione mercurius saliuuae excretionem facilliter, paucis iam illustrare conabor. Excretiones, quae in corpore humano eueniunt diuersae sunt, et diuersas causas pro graduum ratione habent. Sic diaphoresis alium, diuresis quoque singularem requirit motum, & sic etiam saliuuae profluuium. Sed in omnibus excretionibus motus intestinus necessarius est, qui tamen gradu differt. Motus intestinus qui semper motus a centro ad peripheriam est, varios habet gradus. Si valde auctus iste motus est, diaphoresis euenire potest, & humores maiori in copia ad vasa capillaria deducuntur. Nam in hoc motu diaphoresi fauente inflammabiles partes fortius agunt & illae, quo fortiores sunt in actu, eo maiores fiunt per cutem excretiones. Sin vero motus intestinus mitior est, ita vt nisus a centro ad peripheriam valde temperatus sit, alia excretio accelera-

tur

tur, destillatio scilicet narium, & fere in hoc gradu quoque motus consistit ad saluationem requisitus. Sali igitur mercuriali haec vis inest vt penetret, vt tollat tenaces humorum partes, vt spasmos a rigore in solidis natos mutet; est enim ex fixo volatile, & ex volatili stabile factum mercuriale sal, cuius auxilio mercurius mirificas actiones praestat. Motus intestinus in liquore saluali est necessarius, quia sine illo excretio per saluationem succedere nequit. Talis vero motus intestini gradus esto, vt nec sanguis nimis rarefiat, nec expansiuus motus imminutus valde sit, alias enim saluatio cessat. Transpiratione per cutem ita aucta, vt sudor in conspectum veniat, humores in circulo vasorum lymphaticorum aequabiliter non circumferuntur, sed ad peripheriam corporis maiori in copia ducuntur, & hac ratione fluxus saluae esse definit. E contrario quoque si externum frigus vasa minora stringit in habitu cutaneo et respirationis organis, saluatio similes ob causas impeditur, vnde repentinae et variae sanitati esse solent noxae. Vt itaque iam languens motus intestinus liberior redeat, & multum auctus imminuatur, & vt semper respiratio aequalis temperata conseruetur, saluationis regimen exigit. Ad hoc vero benefaciendum ex fonte pharmaceutico & diaetetico auxilia erunt repetenda, quibus recte adhibitis bonam de se spem aegrotus fouere potest.

§. XVI.

De usu mercurii eiusque in corpus actione.

Regimine diaetetico bono seruato, & indicatione recte formata, omni iure expectat medicus salutares in corpore aegroti effectus. Mercurius viscidum putridum lentorem mutat, solidarum partium rigorem imminuit, & lymphae vitia per varia colatoria eliminat. Videmus exinde genuinum mercurii usum, qui non in omni acrimonia & corruptione lymphae neque semper pro scopo saluationis adhibendus est. Nam si illam in usum vocamus, causam & idiosyncrasiam consideremus necesse est, & an corpus vel laxum, vel rigidum sit, illi vel non, vel in parca dosi propine-

tur, quia ipsas partes solidas debilitat, huic vero rigido corpori magis conuenit. Respicendum itaque nobis semper est ad corpus, quod a malo quodam liberare suscipimus, si huic auxiliis nostris detrimentum inferre nolumus. In rigidis fibris tenax & pingue gluten mercurius dissoluit, adeoque multo mobiliiores easdem reddit. Tali modo etiam mercurius in aliis morbis usum suum habet, sic in amaurosi prodest, si obstructio nerui acustici non a laxitate sed a rigore & spasmo et tenaci lymphae lentore originem trahit. Si quis igitur mercurium in laxitate & muriatica lymphae acrimonia adhibere uellet, amaurosin augere & maiorem coecitatem inducere posset. De usu vero plura dicere in aliis morbis ad hanc tractationem non pertinet. Optime uero de hac re differuit: Illustris STABLIUS in dissertatione, *de saluatione mercuriali praeter luem ueneream aliis morbis rebellibus extirpandis*,

§. XVII.

De praeparatis mercurii.

Ex his antecedentibus sibi intelleximus magni in saluatione momenti esse mercurium. Fiunt ex illo multa praeparata, cum in substantia semper adhiberi nequeat, optimum quoddam praeparatorum mercurius sic dictus dulcis est, qui ex mercurio sublimato & argento uiuo componitur. Hoc chemicorum productum a multis pro scopo saluationis adhibendum laudatur, & supra descriptos effectus optime praestat, in humorem saliualem agit, & omne putridum euacuat. Sunt etiam alia mercurii praeparata, e. g. mercurius praecipitatus albus, uti antea mercurius uiuus in acido soluitur, & tunc per sal medium praecipitatur, raro tamen pro scopo saluationis adhibetur, sed tantummodo magis externe, tanquam cosmeticum laudatur. Interne est mercurii praecipitati albi usus, vomitorii loco oblatus, non contemnendus, si putridum viscidum in biliari humore peccat, & hinc in minori dosi efficacissimum praebet auxilium, & sic etiam mercurius praecipitatus viridis qui cum cupro simul praep-

praecipitatur, in antiquis ulceribus venereis bonus esse iudicatur, neutiquam vero pro scopo saluationis applicari potest; pro scopo vero saluationis multi pauca in dosi mercurium praecipitatum rubrum adhibent, sed hoc minus tutum esse remedium, multis videtur: Externo vero usu non destituitur in forma vnguenti, cum aliis aut alumine vsto, in carne fungosa & putrida exedenda & erodenda, valde efficax praebet medicamentum. Nobis etiam aliud securum cognitum est remedium, quod vero a paucis medicis tanquam verum sialagogum laudatur, quia viribus saluam excernentibus destitutum esse multi credunt. Est vero illud aethiops mineralis dictus, qui ope sulphuris cum argento vivo conficitur, & aggregatum chemicis dictum sinit. Hinc multi ob sulpharis connubium, etsi magna dosi sumatur, nihil praestare posse credunt. Est vero ante omnia ad naturam huius praeparati & deinde ad corpus, cui adplicatur respiciendum. Verum est, si rigidis corporibus applicatur, magna in dosi, eum nihil praestare, sed in relaxatis parca dosi saluationem concitare, & ibi etiam tutissimum esse remedium, experientia docuit. Vis mercurii in hoc aethiope mitior & valde temperata est, quia aggregatum cum sulphure constituit. Sulphur minus vero cum mercurio in hoc praeparato cohaeret. Si e contrario ex hoc aethiope cinnabris arte paratur, tunc nulla observatur saluatio, quia magis mercurius cum sulphure in veram coniunctionem abiit. Hinc usus aethiopis mineralis haud contemnendus est, dum in omnibus suis viribus cum mercurio conuenit & tutissimum remedium in illis subiectis praebet, in quibus mercurii actionem nimis celere & efficacem fore colligimus. Hinc praecipue in dispositis saluationem optime perficit, si saepius parca & repetita dosi propinetur. Non est itaque ut dubitemus de effectu huius praeparati, imo saepissime meliorem usum ob sulphur cum sale mercuriali congregatum habet. Si igitur cum putredine muriaticum falsum simul peccat, quod in certis morbis venereis euenire solet, aethiopis mineralis usum fore satis praestabilem iudico, quia duplicem hac occasione, effectum nobis praestandum esse perspicimus. Sulphur muri-

atico

atico falso resistit, & hoc ad excretionem disponit, mercurius vero putridum viscidum & amoniacale sulphureum mutat. Illi qui de vi in eo salivationem excitante dubitant, chemicis rationibus veris destituuntur. Verum enim vero certum est, salivationem & vim mercurii, sulphuris usu interdum contineri quia sulphur adeo mercurio oppositas vires habet; sed si oppositae causae adsunt, oppositis quoque auxiliorum viribus aliquando opus est: e. g. sulphur rigidis corporibus non convenit, utique mercurius, sed relaxatis nocet mercurius, & salutaris hisce esse solet sulphuris virtus. Ex haecenus dictis & aperte probatis aethiopsis usum in salivatione satis magnum, & in aliis morbis non minorem esse intelleximus. Cauendum tamen est, si adhibetur aethiops mineralis, ne infantibus nimis tutum esse remedium in epilepsia existimemus, si enim laxitatem systematis nervosi iam satis in infantibus magnam incrementum facit mercurius sulphuri iunctus, & inconsiderate exhibitus, tunc alias saepissime malignas chronicas passiones excitat.

§. XVIII.

De subiecto et Fine Salivationis.

Tandem omnibus his pertractatis, quae ad ipsam evacuationem salivae pertinent, cognita primum sana salivae indole, eiusque usu, deinde generaliter morbis consideratis et remediis, quae illos tollunt, selectis, ad ipsam applicationem progrediamur. Priusquam vero haec faciamus, de subiecto in quo salivatio fieri potest, dicamus. In vitis lymphae ubi corruptio per acrimoniam quandam amoniacalem atque sulphuream aut per miasma quoddam putridum, et viscidum quod systemati lymphatico inhaeret, facta est, si validum in solidis fibris robur viger, et si miasma ita malignum, et huius copia tanta est, ut facile secedere a sanis partibus nequeat, evacuationem mercurii usu iuvare expedit. Propositum therapeutae semper subiecto, in quo morbus est, respondeat; hoc igitur in eo consistit, ut miasma muremus, et euacuemus, et nifus qui ad sanitatem requiruntur corpori rursus conciliemus. His omnibus bene perspectis subiectum quam maxime in

con-

considerationem trahamus et illud praeparemus, victum caussae morbi adaptatum indicemus, necesse est, ut artis propositum obtineamus. His omnibus recte definitis quaedam quoque de tempore, quo saluatio sit instituenda, adiuciam.

§. XIX.

De tempore, quo saluatio optime institui potest.

Sub aequabili circuitu humorum, sub temperata diaphoresi, nec copiosa diuresi aut alui euacuatione saluationem optime succedere iam supra dictum fuit. Ad haec legibus artis conuenienter perficienda, ipsa diaeta et praecipue res sex non naturales attendi merentur. His enim neglectis, aut inepte adplicatis, in periculo versatur aeger. Ea consideratione primum occupat locum aër, nam mutata aëris crasis atque temperie, ipse aegroti habitus mutetur necesse est, quia perpetuam eius in corpus animale actionem nos docet experientia. Maximi itaque mutationem aëris momenti esse existimo, hinc ut aëris crasis neque frigida sit, neque nimis calida, medicus esto sollicitus. Si quis igitur saluationem aestiuo tempore sub nimis aestuante coelo institueret, is perspirationem nimis augendi occasionem praeberet. In hyeme vero exspiratio cutanea valde foret impedita. Hinc aëris quaecumque excedentem crasin minus conuenientem esse saluanti facile intelligimus, quia ad transpirationem facilitandam aequabiles requiruntur nifus. Hinc magis coeli temperies huic curationi fauet, ubi nec calor nec frigus aegrotantis corpus affligunt, et ita videmus, in vere et autumnio saluationem expedire succedere, si crasis aëris temperata persistit; hoc vero non semper accidere et temperiem exoptatam durare nullus ibit inficias. Licet igitur nonnunquam aliis quoque temporibus felici successu instituat, magis tamen consultum foret, si aëre temperato saluatio et per mercurium curatio fieret. Quod si igitur exoptata aëris tempestas in saluatione medicum non sustineret, diaeteticis tamen et phamaceuticis auxiliis, aegroti rebus quantum licet consulere debet.

§. XX. *De Diæta in saluatione.*

Cibus, aegroti sit modicus atque *επιπεπτος*. Qualia sunt esculentæ tenuia, carnes bonæ notæ, iuscula magis fluida, quam ad solidi naturam propius accedentia, ova ad molliorem cocta. Durus victus, tenacioris cohaesionis carnes nec quidem ab aegrotante assumi nec a medico possunt suaderi. Fugiat præterea aegrotus omnes vicissitudines aëris, et in vniuersum omnes violentas et subitaneas mutationes, quæ semper motum æquabilem turbant, alias salivæ fluxus aut supprimitur, aut magis auctus vires aegrotantis conuellit. Hinc medio tutissimus ibis! Lectulo incumbat et in aere puro, calore artificiali conclauium non nimis rarefacto, versetur aeger, multo minus calenti corpori frigus adplicet. Ad indicationem vitalem semper, si magna copia excretionis fieri debent, respiciendum est, vt vires vitæ conferantur, per iuscula auenacæ ex hordeo parata coerceantur nobilissima, viresque restituamus amissas. In potu eandem rationem seruet aegrotus, cereuisia bonæ notæ, tenuis, lac cereuisiarum et in vniuersum alimenta sint temperiei accomodanda. Melancholicis, si morbo affligantur, qui fluxu salivæ curari debet, iuscula ex farinaceis omni iure suadenda sunt, et potus cereuisiæ tenuis parca in copia iis concedendus est. Nocent spirituosâ quæ exsiccant, et lymphæ profluuium copiosum impediunt. Hinc decocta ex blandis et lactescentibus radicibus parata magna sæpe copia haurienda, necessarium usum habent. Euitentur omnia acria aromatica, animi motibus frena pro rei ratione injicere fas est, cum in sano corpore mentis perturbationes vires magnopere destruant, nedum in aegrotis. Pathemata animi perspirationem aut suppressere aut augere solent, secundum illud Sanctorii Sanctorini effectum, qui rationem in motu minus æquabili consulto posuit.

§. XXI.

De corpore aegroti ad saluationem rite præparando.

Dum ad ipsam indicationem curatoriam accedit medicus; respicit ad subiectum suum, ad causas occasionales, prædisponentes, et proximam morbi

morbi atque symptomata quae ab illa dependent, et his omnibus probe perpenſis ad indicationem progreditur. Quodſi plethora adefſet, venae ſectio- nem improbare non poſſumus, magis vero haec neceſſaria eſſe videntur, ſi nimius quidam ſanguinis in partes impetus eſt coercendus et imminuendus, vt tranſpirationo temperata conſeruetur, et ſtagnatio in minimis praecaveatur. Ad ipſam ſimul indolem ſanguinis reſpiciat medicus, acrimonias reddere debet mobiles, et quam maxime elasticitatem vitalem ſolidarum partium veri. Si ſub ſaliuae fluxu haemopryſis accederet, tuto ſemper continuari mercurialium uſus neutiquam poſſet. Primarium viarum poſſimum rationem habeat medicus. Si cruditates primis viis inhaerent, ſi putrida, falſa, acida, rancido oleoſa ſaburra canalem alimentorum irritat, et inde minus aequabiles motus orientur; vt igitur aptis antea euacuantibus adhibitis eliminetur illa, prudens medicus ſollicitus eſto. Pro morbi et ſubiectorum ratione eligi poſſunt euacuantia *διωκοί νερών* agentia, ſi rancidum oleoſum et viſcidum mucoſum ventriculo continetur, tartari emerici uſus reliquis praeflar, et ſulphuris aurati primae praecipitationis vis in mutando viſcido falſo pereximia eſt. Putridum viſcidum et ſimul rodens acre, pulvis radicis Ipecacuanhae exſoluit. Cum vero in omnibus morbis excretionum habenda ſit ratio, eo magis hoc loco excretio altina attendenda erit, ne poſtea niſus ſaluationi contrarii a materiae peccantis in primis viis ſtimulo proficiſcantur. Hinc in principio leniora purgantia, et pro rei ratione vomitoria ſeligenda, quae indoli morbi oppoſita conueniunt, et opportuna ſunt. Tali modo corpus praeparatur ad aſſumenda ſialagoga, ſi medicus in ſecundis et primis viis praediſponentes corrigit, et occasionales ſimul auertit, e. g. abuſum venenis, qui magnum inferit detrimentum corpori, et magno eſſe impedimento ſolet, ſi vires neruorum et interiorum ſenſuum reſtaurare medico propoſitum eſt. Horum enim debilitas contra mercurii uſum ſemper indicat. His itaque pertractatis quae ad praeparandum corpus attinent, nunc ipſam methodum adplicandi mercurii expendam.

§. XXII.

De methodo applicandi varia.

Variae sunt applicandi mercurium rationes. Sunt qui per vapores illum partibus admouere solent. Ast vero sub halitus forma neruis et minimis vasis inferri virus cum impetu solet, vt inde atrocissimi neruorum morbi saepe nascantur in relaxatis et imbecillis corporibus. Cum igitur minus rata haec mercurium adhibendi ratio quibusdam videretur, alii inunctionem proposuerunt quae vnguento neapolitano dicto optime perfici possent; particulae enim mercuriales hoc modo satis diuisae continuo humores penetrant, et eo deducuntur, vbi praecipuam exercere debent actionem. Applicatio in carpo manus articulis glandulis subaxillaribus optime succedit. Etiam si mercurii hac ratione partibus admoti efficacitas magna satisque esse soleat expedita, tamen non vnus idemque effectus eodem temporis intervallo sequi potest, nam a minima dosi aliquando maximus, a maxima e contrario mercurii copia vix euident (saltem saluationis intuitu) obseruatur actio. In relaxatis corporibus saluationis effectus multo facilius est quam in rigidis. Hinc accelerata nimis per ductus saliuales excretio indicat parca in dosi adhibendum esse mercurium. In rigido vero saluatio non tam celerimodo succedit, vnde maiorem mercurii copiam, aegrotum ferre colligimus. In iis corporibus quae dum viribus valent, spem medicorum nequam frustrantur, mercurius nec tarde nimis, nec subito intra quinque dierum spatium forte saliuam excernendam solet expedire. Ptyalismus quoque vsu interno mercurii dulcis aut interdum aethiopsis mineralis repetita dosi adhibiti, possent promoueri. Immo recentiorum multi mercurium ita adplicant, vt quicquid a mercurio mobile redditum et in lymphaticis humoribus mutatum fuit, non ad saliuae glandulas deferri permittant, sed potius ad canalem intestinorum statim duci et per aluum vna cum mercurio euacuari malint. Adeoque cum adplicato mercurio vsum fortiorum purgantium coniungant. Verum enim vero si primae viae non antea iam a morbis praegressis fuerunt debilitatae, si miasma putridum non solum lymphae inhaeret,

ret, sed quoque si a putrido viscido ipsi liquores digerentes, neutiquam vero ab acri falso rodente humore corrupti sunt, tunc tantum noua haec methodus rationi conueniens est. Si vero aliae in primis viis debilitatis causae sunt, tunc ab hac methodo in liquoribus digerentibus in glandulis intestinorum, in neruis ipsis primarum viarum vitia relinquuntur, quae novae tantum et prorsus oppositae curationi per neruina et martialia medicamenta actiuosa cedunt. Sed quocumque modo haec se habeant, si mercurii dulcis aut alius praeparati mercurialis vsus internus saluatio neutiquam impediri debet, apto regimine opus est; a neglecto regimine saepe quoque nimia saluatio est; et noxae quae expirationi cutaneae subito cohibitae debentur insignes sunt. Et seruato quoque accurato regimine alia nihilo scilicet, symptomata accedunt, gingivae intumescunt, exulceratione oris effecta saluae rodentisque acrimoniae aegroti grauantur. Siccitate saepe cum putrido tenaci viscido coniuncta affliguntur. Hisce omnibus opponere solentur herbas capillares, radices lactescentes, passulas minores, mel, aquam mulsam, decoctum liquiritiae &c. Aegroti simul quoque autor suasorque sum, vt frequentius eluat os, et cavitatem oris a rodente et putrido confluente liberet. Saluationis effectus impeditior est, vbi alia symptomata accedunt, sic saepius diarrhoea oritur, quae cum torminibus ventris euenire solet, et saluationem difficiliorem reddit. Haec blandis roborantibus adhibitis vel esse ex parte definit, vel dum critica euacuatio aliquando subest, tolerare eandem ad tempus expedit. Si vero dysenteria ipsa superueniens in primis viis exulcerationem faceret, leniora opitata in vsu trahenda sunt. Potissimum vero non omni ex parte opprimenda est aluina excretio, sed caute sustinenda, praecipue in rigidis corporibus, et vbi glutinosi et putridi viscidos copia est. A plane cessante hac excretionem saepe saluae fluxus nimius est. Indusiorum mutatio, animus compositus, renouatio aeris huiusque salubrioris inspiratio valde reficere debile corpus solent.

§. XXIII. *De aliis remediis ad salivam pertinentibus.*

Quoniam vero ob vitia lymphae, salivatio vt plurimum instituitur, aliis simul remediis adiuvetur, boni a malo, puri ab impuro separatio. In rigidis v. g. corporibus ea medicamenta, quae putredini resistunt et rigorem minuunt, mobilitatem humoribus restitunt, valde sunt opportuna, resolutiva blanda, rad. polypodii. Herba melissae, parietariae, rad. dictamni albi, rad. Sassa-parillae, quae radices vires simul alexipharmacas possident, putredini recte opponuntur, rigori resistunt, et simul quoque acido rodenti oppositas vires possident, quare vsus eorundem valde salutaris erit. Relaxato corpori, cuius praecipuum est signum si celeri modo vna vel altera inunctione pryalismus oritur, alia suadenda sunt remedia, quae laxitati contraria sunt et roborandi vim obtinuerunt. In horum numero sunt aliae radices. e. g. Chinae ponderosae, bardanae, scorzonerae rad. scrophulariae, angelicae, leuistici, quae optimo cum successu applicantur, si aethiops mineralis salivationem excitavit et sustinuit.

§. XXIV.

De nimio fluxu salivae sistendo.

Cum pluribus iam ostenderit curationem lymphae corruptae caute et prudenti praeparatorum mercurialium vsu absoluendam, necessario requiritur, vt etiam de nimio fluxu sistendo quaedam aperte indicem. Laudantur quibusdam opiata, sed haec minus apposite conuenire proxima nimii fluxus causa probe perspecta docet. Nimia humorum mobilitas, roborantium et per alium euacuantium vsu potius esse continenda videtur, opiorum motus quidem compescunt, et sensus minuunt, sed obstructionibus simul ansam praebent, rhabarbarina vero, folia fennae, Cassia catartica, tamarindorum fructus, si in sufficienti copia sumuntur, fluentis salivae impetum coercent, roborante et aperiente vi simul agunt. Fortiora per alium euacuantia: resina Ialappae, extractum colocynthidis, fumariae, mastix in forma pillularum non solum valentius deriuare humores sed quoque partes solidas

lidas roborare solent, cum, perdurante salivatione, insignis virium copia dissipetur, et haec, finita illa, nutriente et roborante victu erit restituenda.

§. XXV.

De roborantibus post salivationem.

Post salivationem partes ita solent esse labefactatae, vt debilitas in toto corpore percipiatur, qua propter vires reconalescenti addamus necesse est. Optima remedia ea sunt, quae singulari modo fibras solidas roborant, et deinde humorum iacturae succurrunt. Si igitur putredo mutata fuit in lymphaticis humoribus, optime roborantibus, et simul solvente et aperiente vi praeditis medicamentis et alimentis opem feramus necesse est. Ferrum eiusque limatura in acido vegetabili soluta optimum praebet roborante simulque aperiente vi praeditum medicamentum. Motus quoque muscularis fibras solidas densas, et si blandus est, roborat. Haec cum ita sint, salivationis in multis morbis, de quibus supra dictum fuit, usum magnum et necessarium esse indicamus. Generalis circa hanc indicatio est, vt corrigatur lymphae, et a corruptione liberetur, vt simul tenaces et glutinosi humores solvantur, et soluti a sanis discedant. Maxime definitos usus, quos in variis morbis e. g. variolis amarofo et secundum obseruatores in plurimis syfrematis seroso lymphatici morbis salivae fluxus habet, pluribus dicere vltro abfisto, cum haec quae tantum exercitationis academicae causa, sine vlla interposita mora scribenda erant, me, in leuiter modo et pressius veritati conuenienter, et non sine fructu dictis, acquiescere in praesenti cogunt.

T A N T V M.

E R R A T A.

pag. 13. l. 16. enucnare leg. euacuare.

21. l. 28. illam leg. illum.

PRAENOBILISSIMO, DOCTISSIMOQUE

CANDIDATO

S.

PRAESES.

Reddo TIBI hanc, quam mihi perlegendam tradidisti, docte a TE elaboratam dissertationem, reddeoque immutatam et nulla mea opera interpolatam, ut scilicet eo facilius de TVA, acquisita in arte medica, doctrina indicari queat, atque ut luculentum documentum exstet, TE tempus, scientiae nostrae addiscendae in celeberrima Academia Lipsiensi impensum, ita collocasse, ut illius TE nunquam poenitere possit. Ordini etiam nostro TVAM haud vulgarem cognitionem medicam demonstrasti, quum, Lipsiae valedicens, nostram adires Fridricianam, aequae Medicorum ordine humaniter peteres, ut summi TIBI in Medicina honores conferrentur. Admissus enim tunc ad sollemnia examina, non leuem prodidisti eruditionem, talemque TE in utroque examine praestitisti Virum, ut Celeberrimorum TVORVM PRAECEPTORVM dignus videreris discipulus. Egregiae huius TVAE scientiae cum humanitas morumque suauitas et integritas adhaec accedant: precibus TVIS non potuit Ordo noster deesse, sed summo TIBI in arte nostra honores decrevit. Quibus ego TE nunc exornabo, defenso et propugnato a TE Specimine hocce TVO, quod cum orbe erudito communicasti, inaugurali, quod cum laude TE facturum, non spero tantum, sed et confido. Gratulor TIBI hoc TVI honoris incrementum, Doctissime DOMINE CANDIDATE, optoque, ut omnium TVORVM conaminum eventus faustissimi sint atque TIBI, patriae, proximo et orbi litterario saluberrimi. Ita vate, meque, cuius comoda TVA promovendi studium nunquam desiderabis, ama. Dab. e Museo
d. XXIII. Iunii clō Io ccLXIII.

00 A 6283

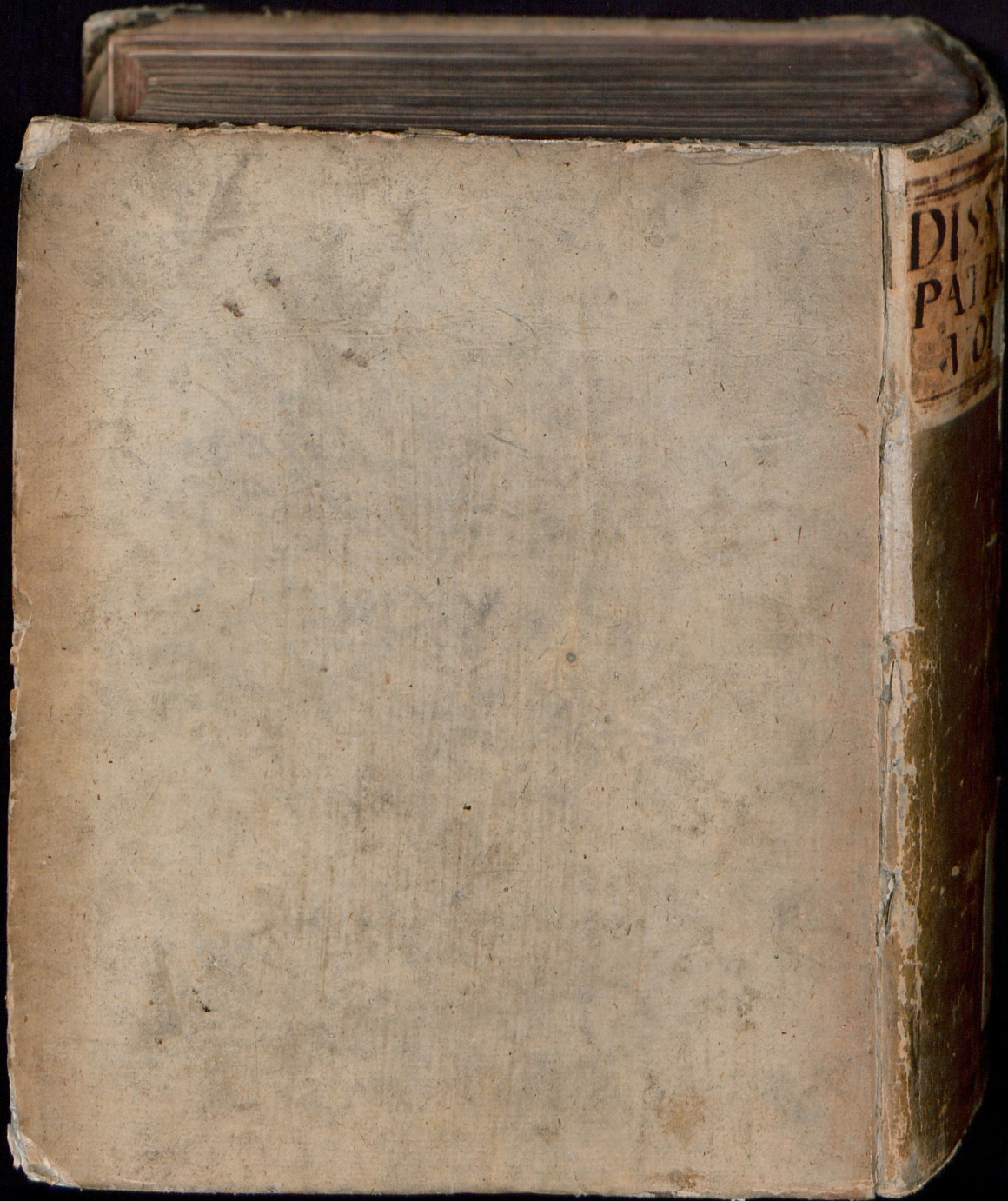
ULB Halle 3
002 828 154

SB

Retro ✓

DE
NATVRA ET MORBIS
SALIVAE
EIVSQVE NECESSARIA EXCRETIONE
RITE PROMOVENDA.

GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS CONSENSV
 IN REGIA FRIDERICIANA

PRAESIDE
 VIRO ILLVSTRI EXCELLENTISSIMO ET EXPERIENTISSIMO
 DOMINO

D. PHILIPPO ADOLPHO BOEHMERO

MED. ANAT. ET CHIRVRG. P. P. ORDINAR.
 ACADEM. CAESAR. NAT. CVRIOS. ITEMQVE IMPERIAL. PETROPOL. NEC NON REGIAR.
 BEROL. SCIENT. ET PARIS. CHIRVRGOR. SODALI,

PRO
G R A D V D O C T O R I S
 SOLENNITER CONSEQVENDO

DIE XXIII. IVLII clb clcc LXIII.
 PVBLICE DISPVTABIT

AVCTOR
CAROLVS LEBRECHT SCHEFFLERVS
 GELENAV. MISNICVS.

HALAE AD SALAM AERE BEYERIANO.

